

A holland rendszer bevezetésének zavarai

A szent szövetségi rendezés keretében létrejött Egyesült Németalföldi Királyság megszületésében a győztesek pragmatikus szempontjai érvényesültek, amikor Hollandiát, Belgiumot és Liège-t közös államban egyesítették azzal a céllal, hogy megfelelő ellensúlyt hozzanak létre Franciaországgal szemben. A forradalmakat követő európai útkeresés jegyében Hollandia már 1814-ben konstitucionális útra lépett, a megváltozott helyzetben az új államalakulat 14 tartományának képviselőiből álló bizottság azonban átdolgozta az alkotmányt. Az egyesülés június 21-én vált véglegessé, amikor elfogadták a nagyhatalmaknak a rendezéssel kapcsolatos szempontjait rögzítő „8 cikkelyes konvenciót”. A szerződés, Belgium és Hollandia egyenlőségét hangsúlyozva, a belga tartományok megfelelő képviselétől rendelkezett az egyesített kétkamarás parlamentben, elismerte a két kultúra egyenrangúságát, deklarálta a polgári szabadságjogokat és a sajtó szabadságát. A közös alkotmány bevezetéséig tartó átmeneti időszakot az Angliából hazatérő Orániai Vilmos azonban kész tények teremtetésére használta fel, amikor október 1-jén kötelezővé tette a holland nyelv alkalmazását a közjegyzői iratokban. Intézkedése a hollandok dominanciáját volt hivatott elősegíteni, hiszen királysága lakosságának 75%-át a holland és a flamand anyanyelvűek alkották, ám Belgium északi tartományaiban a polgárság és a nemesség nyelvhasználatában a francia továbbra is megőrizte domináns pozícióját. A trónját 1815 júniusában elfoglaló I. (Orániai) Vilmos uralkodása során mindig holland maradt, holott országában a kétmillió hollanddal szemben négymillió belga élt. Utóbbiak a két nemzet összeolvasztására irányuló kísérletet külföldi elnyomásként élték meg, s a holland–belga „érdekházasság” felerősítette a belgák nemzeti különállásukba vetett hitét.² A sokáig közös múlttal rendelkező, ám az utolsó két évszázad során eltérő fejlődési pályát követő két ország újraegyesítését kimondó döntés, a történelmi adottságokat figyelmen kívül hagyva, kényszerközösséget teremtett, amelyből hiányzott a belső kohézió, annál jelentősebb mértékben voltak ugyanakkor jelen a gazdasági, vallási, nyelvi és kulturális ellenérdekeltségek. Észak kálvinista kereskedő mentalitása a szabad cserére épülő gazdaságpolitikát

Erdődy Gábor

A független belga alkotmányos monarchikus rendszer megteremtése¹

preferálta, miközben Dél elsősorban mezőgazdasággal és iparral foglalkozó társadalma a védővámrendszerben volt érdekelt. A belga katolikus egyház kategorikusan a protestáns hollanddal szemben foglalt állást, miközben további konfliktus forrását képezte a nyelvkérdés. Bebizonyosodott, hogy a belgiumi burzsoázia hosszú távon nem hajlandó eltérni a holland polgárság gyámkodását, s a flamand–vallón különbségeknél lényegesen erősebbek a két ország közötti ellentétek.³

Az 1815. augusztus 24-én kihirdetett alkotmány az 1814-es francia chartával azonos minőséget képviselve a korai alkotmányos monarchiák családjához csatlakozott, és saját korához viszonyítva – a dél-német államokhoz hasonlóan – modern kormányzati rendszert vezetett be. Korlátozott jogkörrel felruházott kétkamarás parlamentje arisztokratikus jellegű felsőházának tagjait maga az uralkodó nevezte ki. A 110 tagú alsóház az északi és a déli tartományok azonos számú képviselőjével működött.

A testületet szűk vagyoni cenzus alapján közvetett úton, a tartományi gyűléseken választották. A parlament törvényeket hozott, költségvetést fogadott el (10 évre), de nem ellenőrizhette a kormány működését, azt nem kényszeríthette lemondásra. A végrehajtó hatalom a király kezében összpontosult. Az Államtanácsban az uralkodó által az északi és a déli tartományokból kiválasztott, és csakis neki felelős miniszterek foglaltak helyet.⁴ Az alkotmány vallásszabadságot sértő tartalma felett felháborodott katolikusok tiltakoztak a kálvinizmus prioritását meghirdető egyházpolitikával szemben, mivel reménykedtek az 1814 márciusában kiadott rendelet véglegesítésében, amely kimondta: valamennyi egyházi ügy kizárólag az egyház kompetenciájába tar-

I. (Orániai) Vilmos,
az Egyesült Németalföldi Királyság uralkodója
(Joseph Paelinck festménye)

holland maradt, holott országában a kétmillió hollanddal szemben négymillió belga élt. Utóbbiak a két nemzet összeolvasztására irányuló kísérletet külföldi elnyomásként élték meg, s a holland–belga „érdekházasság” felerősítette a belgák nemzeti különállásukba vetett hitét.² A sokáig közös múlttal rendelkező, ám az utolsó két évszázad során eltérő fejlődési pályát követő két ország újraegyesítését kimondó döntés, a történelmi adottságokat figyelmen kívül hagyva, kényszerközösséget teremtett, amelyből hiányzott a belső kohézió, annál jelentősebb mértékben voltak ugyanakkor jelen a gazdasági, vallási, nyelvi és kulturális ellenérdekeltségek. Észak kálvinista kereskedő mentalitása a szabad cserére épülő gazdaságpolitikát

tozik. Az erő demonstrálása mellett magát elkötelező I. Vilmos azonban megerősítette a belga ellenállás megtörésére irányuló politikája érvényességét, mereven ragaszkodva a katolikus egyházat a kormányzati ellenőrzésnek alávető stratégiájához. Az egyházpolitikai viták mellett az indulást megterhelő további problémának bizonyult, hogy az új alkotmány egyben a holland sajtótörvény bevezetését, azaz a sajtószabadság felfüggesztését is jelentette. Az indulatokat fokozták a francia nyelvhasználat elleni fellépések, így a holland ismeretét a hivatalvállalás feltételének kimondó szabályozás.⁵

A holland rendszer bevezetését a belgiumi társadalom különböző csoportjai eltérően fogadták. A nemesiség jelentős része, a trón és az oltár egységének helyreállítását magában foglaló álmait követve, kiváltságainak legalább részleges visszaszerzésében reménykedett. Az 1815-ben beiktatott ideiglenes kormányban a régi „szent társadalom” számos képviselője kapott helyet, a legismertebbek közöttük Jean-Baptiste-Robert Van Velde de Melroy számított. Az 1794-ben Ruremonde püspökének felszentelt báró, az ellenforradalmi konzervatív irányzat kulcsfigurájaként, Vilmos felkérésére megfogalmazott emlékiratával járult hozzá a holland kormányprogram megalapozásához. A nemesség pragmatikusan gondolkodó, a történelmi realitásokkal számot vető csoportja nevében született meg ugyanakkor a Namur környéki húsz nemes levele, amelyben az aláírók azt szorgalmazták: semmit ne tegyen a kormány, ami ellene hat a 19. század szellemének. Az 1810-es évek második felében a társadalompolitikai viták legélesebben a forradalom által kisajátított birtokok jövője körül bontakoztak ki. Gent hatalmas mozgósító erővel rendelkező püspöke, Maurice Jean Madelein de Broglie, aki kivételes tekintélyét Napóleonnal szembeni bátor magatartásával alapozta meg, egyenesen a „legtermészetesebbnek” nevezte, hogy az egyház újra elfoglalja a hajdani első rend pozícióját. Ennek jegyében szorgalmazta a jezsuiták visszatérését, a polgári házasság eltörlését, a még ki nem árusított volt egyházi tulajdon visszaszolgáltatását, miközben Forgeur püspöki helynök a tized újra bevezetését követelte. A belga katolikus egyház restaurációs álláspontra helyezkedett, és megtiltotta híveinek a hűségeskü letételét az alkotmányra. A példaképüket Louis de Bonaldban és Joseph de Maistre-ben feltaláló püspökök a „tradicionalizmus belga atyja”, az ultramontán irányzat szószólójaként az 1790-es években fellépő de Feller abbé örökségét folytatták. A sajtószabadságot és a demokráciát a katolikus egyházat fenyegető téveszmékkel azonosító Léon de Foere abbé irányítása mellett 1815-ben útnak indították a katolikus ellenállás szócsövét, a *Spectateur Belge*-t. Kedélyüket

különösen felborzolta az egyházellenes fellépésekhez újra „törvényes” alapot biztosító napóleoni organikus cikkelyek 1816-ban történt ismételt bevezetése.⁶

Rugalmasabb, az eskületétel kényszerű elfogadásába beletörődő álláspontot képviselt François-Antoine de Méan. Liège utolsó, 23 éves emigrációjából hazatérő herceg-püspöke 1815-ben meghívást kapott I. Vilmostól az első kamara munkájában való részvételre, s mivel úgy ítélte meg, hogy parlamenti tagsága lehetőséget kínálhat hazája érdekeinek védelmére, habozás nélkül elfogadta a kinevezést. Felesküldött az alkotmányra, s az uralkodó Mechelen érsekévé nevezte ki. A Vatikán azonban tartózkodott megerősítésétől, s csak azután döntött a pápai bulla kibocsátásáról, hogy a designált érsek 1817. május 18-án deklarálta: működése során elszántan ragaszkodni fog a katolicizmus dogmáihoz. A teológiai pragmatizmust a szabadságeszme elfogadásával ötvöző de Méan beiktatásával minőségi fordulat vette kezdetét a belga katolikus egyház

François-Antoine-Marie-Constantin de Méan érsek

történetében. Különös jelentőséggel bírt továbbá az a fejlemény, hogy 1827-ben püspöki helynökének későbbi utódját, Sterckx-et nevezte ki, aki a kezdetektől jelentős befolyással bírt a bíboros gondolkodására. A formálódó „mecheleni műhely” további meghatározó jelentőségű tagjának bizonyult Ram, a leuveni egyetem későbbi rektora, valamint Van Bommel, Liège későbbi püspöke.⁷

A konfrontáció legkényesebb területét a kultúra és az oktatás, mindenekelőtt annak egyházpolitikai vonatkozásai képezték. Az egyház állam alá rendelését szolgáló lépések, különösen a püspöki szemináriumok működésének megtiltása egyenesen II. Józsefet idézték. Vilmos civilizatórikus szándékok által is ihletett oktatási reformja a tanítás általános korszerűsítése mellett elsősorban községek által fenntartott, de állami felügyelet alatt álló ingyenes iskolák megnyitását tűzte ki célul, és mindenhol a flamand nyelv előtérbe állítását ösztönözte. Arra törekedett, hogy elszakítsa a belgákat a francia nyelvtől és kultúrától. 1819. szeptember 15-én, rendeleti úton szüntette meg a nyelvhasználat átmeneti szabadságát, és írta elő 1823. január elsejétől minden közhatalóság számára a flamand nyelv kizárólagos és kötelező használatát a négy északi belga tartományban. Az 1823–1829 közötti időszakban fokozatosan haladt előre a középfokú oktatás flamandizálása, miközben az egyetemeken a latin restaurálása került napirendre. Vallóniában a városi gimnáziumokban sor került a kétnyelvűség bevezetésére. Vilmos az állami monopólium kiterjesztésével próbálta visszaszorítani a papságot az oktatásban, és valamennyi középiskolai tanár számára kötelezővé tette a diploma megszerzését valamelyik úgynevezett „nemzeti” egyetemen. A holland kormány

radikális nyelvpolitikája végül azonban bumerángxént hatott az érintettekre, és erős flamandellenes reakciókat generált az 1830-as belga forradalomban.⁸

Az unionizmus megteremtése újján

1825. június 14-én, majd július 17-én I. Vilmos újabb rendeletekkel ajándékozta meg alattvalóit. Provokáció szintű antiklerikális offenzívát nyitva csupán az általa engedélyezett gimnáziumok működéséhez járult hozzá, és minden tanári állás betöltéséhez állami diploma megszerzését előírva érzékeny csapást mért a püspöki latin iskolákra. A püspökök befolyásának további korlátozása céljából megkövetelte, hogy nagyszemináriumra/teológiai akadémiára csak olyan, állami gimnáziumban tanultakat vehetnek fel, akik elvégezték az előírt kétéves előkészítő kurzust az uralkodó által kinevezett munkatársakat foglalkoztató, s kifejezetten erre a célra létrehozott központi leuveni filozófiai kollégiumon. Az egyház átfogó nacionalizálására, a klérus képzésének holland kézbe vételére irányuló lépés különösen Flandriában generált erős visszahatást. A mindig óvatos, s a hatalommal való értelmes együttműködés lehetőségeit kereső de Méan azonnal tiltakozott az alaptörvények megsértése miatt, és határozottan követelte a papság jogainak tiszteletben tartását. A kálvinista uralkodó hatalmas hibát követett el, amikor a felvilágosult abszolutizmus államegyházi politikája szellemében kezelte a katolikus egyházat. Lépései radikális fordulatot idéztek elő az érintettek körében, akik az alaptörvényt taktikai megfontolásokból, s távolról sem egyházi elveik feladása szándékával vették tudomásul.⁹ A papság kritikus magatartása felerősödött. Egyre határozottabban követelték az oktatás és az egyház alkotmányban rögzített szabadságát. Legfontosabb orgánumukként 1826-ban Gentben létrejött a *Catholique des Pays-Bas*. Megindult a katolikusok óvatos, fokozatos liberalizálódása. A liberálisok azonban fenntartásokkal kezelték megnyilvánulásait. Nehéz és meglehetősen lassú folyamat vezetett el a kölcsönös bizalmatlanság áthidalásáig, amelyhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtott Vilmos politikája.¹⁰

A változások érlelődése mögött különösen összetett háttér húzódott meg, a belga politikai elitet a folyamat megindulása időszakában különféle hatások érték. A mindennapok szintjén érzékelhették az idegen abszolutizmus aktív provokáló jelenlétét. A felhalmozódott régi és a frissen keletkező új típusú ellentmondások valóságából kiutat kereső politikai tájékozódás ugyanakkor jelentős mértékben ágyazódott a történelmi örökségek világába is. Erősen érezte hatását egyrészt a brabanti forradalom demokratikus tradíciója. Az útkeresés másik lehetséges alternatívájaként erőteljesen érvényesült a francia tradicionalizmus szellemi hatása.¹¹ Az 1820-as évek második felében vette kezdetét ugyanakkor az a szellemi folyamat, amelynek eredményeként *Des progrès de la Révolution* címmel 1829-ben megjelent munkájával Lamennais feladta konzervatív tradi-

cionalizmusát. Átváltozását meghatározó módon ösztönözték az 1820-as évek második felében kibontakozó belgiumi és írországi katolikus mozgalom tapasztalatai. Mert bár a „libéraux catholiques” fogalma először 1831. január 3-án, az *Avenir* cikkében jelenik meg, a liberálisok és a katolikusok együttműködése, az idegen kormánnyal szembeni közös front megteremtése szükségességének gondolata egyértelműen a belga fejlődés eredményének tekinthető.¹²

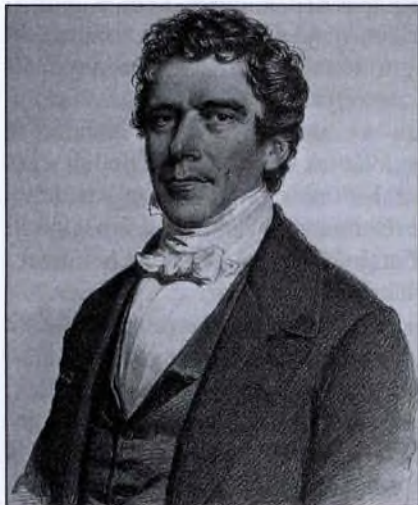
Az 1820-as évek derekán minőségi fordulat érlelődött a belgiumi belpolitikai életben. Új generáció jelent meg, amelynek tagjai az ancien régime bukása után születtek, megtapasztalták gyerekként a terrort, ifjúként a császárságot, majd Vilmos abszolutizmusát, és kellő nyitottságra tettek szert a liberális-polgári eszmék irányában. Az „ifjú liberálisok” és az „ifjú katolikusok” számára az ancien régime visszatérése anakronisztikus gondolatnak számított. Megindult a két ellenzék közeledése. Különösen hatékonyan jelenítette meg a politikai közvélemény mentalitásában megindult változásokat az a fiatal (20–35 év közötti) liberálisokból verbuválódott, a katolikus egyházban a szabadságot a parttalan túlzásoktól megoltalmazó hatalmi tényezőt tisztelő csoportosulás, amelynek fő hangadói Rogier, Nothomb, Devaux, Lebeau, de Brouckère voltak. Gondolkodásukra meghatározó módon hatottak Benjamin Constant-nak az 1814-es francia chartába is beépülő tanításai.¹³ Markánsan kirajzolódtak ugyanakkor a belga katolikus egyházon belüli fordulat jelei, egyre érezhetőbbé vált Lamennais szellemi hatása is. A liberális tendenciákhoz közelítő folyamat mögött a fiatal papok, a tőkés polgárok és a fiatal liberálisok együttműködése húzódott meg, amelynek formálódó keretei között az egyháziak is fokozatosan elfogadták a közös jelszót: „szabadságot mindenben és mindenkinek!”¹⁴

A folyamat Étienne Constantin de Gerlache 1825. december 13-án, a második kamarában elmondott, az abszolutizmus politikáját elutasító, magát a sajtó és a vallás szabadsága mellett elkötelező, zászlóbontó beszédével vette kezdetét. A katolikus érdekeket az alkotmány talaján állva védelmező, a liberálisok felé hídépítő taktikájára épülő törekvése a katolikusokban meglévő ultramontán beidegződések oldására, katolikus parlamenti ellenzék megszervezésére irányult. Legszorosabb munkatársait Bartolomeo Alberto Cappellari bíboros (1832-től XVI. Gergely pápa) római környezete a legveszélyesebb ellenzékiek között tartotta számon. De Gerlache jeladása felgyorsította a lappangó folyamatokat. 1826-tól az egyházi sajtó egyre határozottabban síkra szállt a szabadságért. Adolphe Bartels meggyőző erővel fejtette ki, miszerint a liberálisok politikai célja, a népből kifolyó kormányzási rendszer megteremtése teljes mértékben összhangban áll a katolikus vallással és annak jogrendszerével.¹⁵ Mindezzel párhuzamosan a vilmosi abszolutizmus valláspolitikáját korábban sokban elfogadó ifjú liberálisok felülvizsgálták a kormányt egyházellenessége alapján toleráló voltaire-iánus taktikájukat. Lemondtak a kato-

likus egyháznak az oktatásból történő kirekesztéséről, a társadalomra gyakorolt befolyásának akadályozásáról, és követeléseik középpontjába a sajtószabadságot állították. Mintegy cserében a katolikusok késznek mutatkoztak lemondani privilegizált állami pozíciókat igénylő követeléseikről, és jelezték hajlandóságukat a szabadságok kivívásának támogatására. Lépésről lépésre formálódott a nagykoalíció alapjait megeremlítő kompromisszum.¹⁶

Az unionizmus megszületését előkészítő, meghatározó jelentőségű állomásként 1824. április elején Paul Devaux, Joseph Lebeau, Jean-Baptiste Nothomb és

reagált a liberálisok hívó szavára. Az érlelődő változás jelének volt azonban tekinthető az a körülmény, hogy 1827-ben Engelbert Sterckxet választották meg a mecheleni érsek, de Méan püspöki helynökének. A szakadék áthidalását kínáló megújulási program kidolgozásában kulcsszerepet vállaló Sterckx lankadatlan elszántsággal szorgoskodott a katolikus egyház alapszerződésben biztosított jogainak megvédéséért. Irányzata megerősödését jelentette 1829-ben Corneille Van Bommel kinevezése a liège-i püspöki székre.¹⁹ 1827. június 18-án a belgiumi liberális-katolikus közeledés ellensúlyozása érdekében a holland uralkodó konkor-

Charles Rogier

Paul Devaux

Joseph Lebeau

Charles Rogier részvételével ifjú ügyvédek és professzorok Liège-ben liberális napilapot alapítottak *Journal politique, littéraire de l'industrie et du commerce* Mathieu Laensbergh címmel. A közeledés kibontakoztatásához Devaux 1827 tavaszán kifejtett kezdeményezései biztosítottak újabb hatékony impulzusokat. Március 21-én induló cikksorozatában a liberális politikus, de Gerlache, 1825-ben elhangzott beszédének két fő követelését megismételve, sürgette az alkotmányos szabadság kifejlesztését, az egyházpolitikai vita lezárását, illetve az alkotmányos rendszer létrehozását

előmozdító liberális-katolikus álláspont megalkotását.¹⁷ Kezdetben a jelentős katolikusok körök magatartását az örökölt fenntartásokból fakadó habozás befolyásolta. 1827. november elsején azonban a *Courrier de la Meuse* immár egyértelműen a nyitást szorgalmazta Devaux szellemében, amikor kimondta, hogy a katolikusok számára a liberális rendszer lényegesen előnyösebb Vilmos abszolútizmusánál, és sürgette felsorakozásukat a sajtó-, az egyesülési- és a vélemény-szabadság ügye mögött. Egyben a közös program jel-szavát, az unionizmus mottóját is meghirdette: „liberté en tout et pour tous”.¹⁸ A magas klérus visszafogottan

Jean-Baptiste Nothomb

dátumot kötött a XII. Leó által irányított Szentszékekkel. A forradalmi erjedés megelőzése szándékát magán viselő kísérlet részeként megfogalmazott dokumentum fakultatívvá tette a leuveni filozófiai kollégium látogatását, és újra engedélyezte a püspökségek számára a szemináriumok megnyitását. A felkínált engedelmények az ellenzékiek szemében azonban nem keltettek pozitív visszhangot. A konkordátum a valóságban nem bizonyult többnek egyszerű „halotti levélnél”, s a közjáték nem-hogy lassította, hanem kifejezetten tovább gyorsította az unionizmus létrejöttét.²⁰

A két ellenzéki mozgalom először Liège-ben és Brüsszelben lépett szövetségre. A következő évtizedek történelmét meghatározó személyiségek szövetkezéséből létrejött, mindenekelőtt Rogier, Devaux, Lebeau, Nothomb, de Theux, de Gerlache névvel fémjelzett „liège-i műhely” a liberális-katolikus unionizmus valódi olvasztó kemencéjeként működött. Hasonló irányban befolyásolta a fejleményeket de Potter, Van de Weyer, Ducpétiaux, Gendebien, Vilain XIII, Jottrand és de Brouckère Brüsszelre koncentrálódó, a *Courrier des Pays-Bas* körül kikristályosodó szoros együttműködése. Jelentős mértékben mozdította elő az unionizmus

kibontakozását az elsősorban Louis de Robiano de Borsbeek, valamint Félix de Merode által megjelenített fiatal liberális nemesi csoport határozott fellépése is. A flamand egyháziak többségének támogatását maga mögött tudó progresszív áramlat irányadó képviselője, Adolphe Bartels 1828-ban írott munkáiban ugyanakkor egyre több olyan megállapítást tett, amelyek megelőlegezték Lamennais 1829-ben meghirdetett elképzeléseit. A klérus legtehetségesebb fiatal képviselői bátran nyitottak a szabadság eszménye felé. Az idegen hatalom abszolutisztikus politikájának korlátozása céljával 1828 végére kikristályosodott a liberális-katolikus unió tartalma, és körvonalazódtak annak keretei: a sajtó és az oktatás szabadságának kétirányú követelése összerálkkozott.²¹

Az 1820-as évek a belga történelem különösen ellentmondásos, az egyetemes történelmet sajátos jelenséggel gazdagító periódusát képezték. A holland alávetettségben eltelt időszak jelentős előrelépést hozott a modernizáció megalapozása irányában, és a polgári nemzeti identitás megfogalmazódásához kapcsolódva páratlan minőségű fellendülés előfeltételeit teremtette meg. A folyamat kulcsfontosságú mozzanatát a liberálisok és katolikusok egymásra találása, unionizmusnak nevezett koalíciós együttműködésük formálódása jelentette.

Az 1830. évi júliusi párizsi eseményekhez közeledve forradalmi helyzet alakult ki a dél-németalföldi térségben, holott a gazdasági modernizáció előrehaladása, a társadalmi-politikai helyzet távolról sem determinálta annak bekövetkezését. A rendkívül heterogén összetételű flandriai burzsoázia nagy többsége például nem is támogatta az elszakadást, mivel attól tartott, hogy az új belga állam gazdaságilag életképtelennek fog bizonyulni. A forradalmat követően oranzsista álláspontra helyezkedett, s belső ellenállását csak az 1831–1839 közötti konszolidációs folyamat pozitív eredményeinek hatására adta fel. Vilmos félelmen alapuló, türelmetlen kurzusa azonban ellenfelévé tette az egyházi értelmiséget is, amely a hivatalos politika sokkhatása alatt a liberálisok szövetségesevé vált. A jelzett együttműködésre alapozott, a brabanti és a liège-i forradalom hagyományaiból sokban táplálkozó, 1829–1832 közötti nagy átalakulás „a polgári nemzeti fejlődés protoliberális fokozatát” jelentette, melynek belső kohézióját az idegenekkel szembeni öndefiníció

alapozta meg. A forradalmi erjedés szocio-ökonomiai bázisát az értelmiség, a kis- és középpolgárság adta, melyhez a nemesség, az arisztokrácia és a papság társult, miközben a parasztság és a munkásság nem rendelkezett jelentős befolyással. A változások háttérében meghatározó jelentőségű egyetemes történelmi folyamat, a katolikus nemzet és a liberális reform szimbiózisának sajátosan belga típusú és tartalmú kiteljesedése (az unionizmus) húzódtott meg, amely hamarosan a 19. századi Európa liberális parlamentáris mintaállamának megszületéséhez vezetett el.²²

Az 1830. évi szeptemberi felkelés
(Gustave Wappers festményének részlete)

A patrióta forradalom

Az 1830. július 26-án ki-robbant párizsi forradalom új korszakot nyitott a belga nemzet történelmében, az augusztus 25-én meginduló brüsszeli felkelés pedig az első komoly csapást jelentette a szent-szövetségi rendszerre. Döntőnek bizonyult, hogy a népi kezdeményezésű felkeléshez a polgárság is csatlakozott, s kulcsfontosságú jelentőséggel bírt az arisztokrácia patrióta-nemzeti magatartása is. A többirányú külföldi (francia, holland) fenyegetés a nemzeti kohéziót erősítette, és a társadalmi konszenzus elmélyülése irányában hatott. A belga forradalom kezdetben nem kívánta a dinasztia unióját mindenáron felbon-

tani, s a többség elgondolásait követve késznek mutatkozott beérni a széles autonómiát biztosító közigazgatási szétválasztás követelésével. A helyzet tehát kifejezetten kedvező pozíciókat kínált a trónörökös Orániai Vilmos herceg számára.²³

A brüsszeli események híre országszerte mozgásba hozta az embereket, a zavargások más városokra is átterjedtek. Különösen feszültté vált a hangulat Vallónia térségében. Több körzetben valóságos népi felkelés bontakozott ki, s megszületett a mindent elsöprő új erő, az idegen despotizmussal szembeni nemzeti egység. Létrejött a forradalmi gócpontok (Gent, Liège, Brüsszel) összehangolt együttműködése, miközben a csomópontok között érvényesülő kiegyensúlyozó hatások (forradalmi húzóerő, visszafogó mérsékeltek) kiértelt kompromisszumokat teremtettek. A katolikus befolyás alatt álló, a forradalomra emlékeztető fejleményektől idegenkedő Flandriában mindeközben nyugalom uralkodott. Augusztus 28-án küldöttség

indult Hágába a békés megoldás előmozdítása érdekében, a kibontakozást azonban megakadályozta a váltság kezelésére alkalmatlannak bizonyuló, a fegyveres megoldást választó király magatartása. A francia forradalom példáját követve önkéntesek tömegei özönltek Brüsszelbe, majd szeptember 23-án megérkezett Frigyes herceg intervenció serege. A brüsszeli park körül lezajló heves csatában az ellenállók kiszorították a mintegy tízezer főt számláló holland csapatokat a városból, a véres ütközettel azonban megszűnt a kompromisszum további lehetősége. A forradalom a ráerőszakolt nemzeti szabadságharc jellegét vette magára.²⁴

Szeptember 26-án, az 1800. augusztus 17-én született, Liège-ben jogi diplomát szerző Charles Rogier vezetésével megalakult az Ideiglenes Kormány. A fiatal liberálisokból verbuválódott csapat a patrióta erők összpontosítását, hatékony hatalmi erők megeremtését és a felizgatott tömegek lecsendesítését tekintette

céljának. A kabinet Rogier, de Potter, de Mérode és Van de Weyer részvételével, saját testületén belül létrehozta a liberális-radikális együttműködést a legmagasabb szinten szintetizáló Központi Bizottmányt, s a csúcsmínisztérium mellett megkezdte különböző bizottságok (tár-cák) felállítását. Október 4-én az Ideiglenes Kormány proklamálta a belga tartományok függetlenségét, és bejelentette az új alkotmány ki-

dolgozásával megbízott Nemzeti Kongresszus összehívását. Mindeközben Sylvain Van de Weyer tárgyalásokat kezdeményezett a franciákkal egy esetleges porosz beavatkozás semlegesítésére irányuló szövetségkötés lehetőségéről. Október 6-án Constantin de Gerlache irányítása alatt megkezdte munkáját az alkotmánytervezet kidolgozására felállított bizottság. A munkatársak többsége fiatalabb volt 40 évesnél. Legfiatalabbnak a 25 éves titkár, Nothomb bizonyult, aki a 29 éves Devaux-val közösen írta meg az alapszöveget. 10-én rendeletben szabályozták a kongresszusi küldöttek megválasztásának módját, és még a kongresszus összeülése előtt deklarálták az oktatás, a

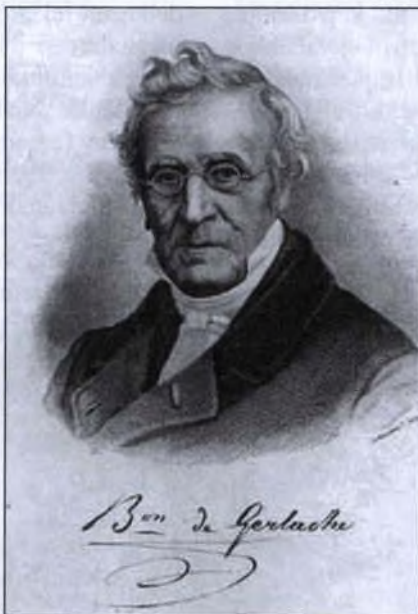
sajtó, a vallás és a gyülekezés szabadságát.²⁵ Október 27-én Antwerpenből kiverték a holland csapatokat, a citadella azonban itt is bevehetetlennek bizonyult, akárcsak Maastrichtban és Luxemburgban. Az éjszaka folyamán Chassé tábornok kegyetlenül bombázta a várost, így a szakítás az Orániai Házzal véglegessé vált. 1830. november elejére Belgium földjének felszabadítása három „sziget” kivételével befejeződött.²⁶

November 3-án mintegy 30 ezren járultak az urnákhoz a 200 tagú Nemzeti Kongresszus képviselőinek megválasztására. Az alkotmányozó parlamentként működő testület megeremtésére kiírt voksoláson a nép bizalmat szavazott a forradalmat levezénylő politikai elitnek. A mérsekelt centrum számára többséget biztosító társadalmi erőviszonyok alapján megvalósult a tradicionális nemesség, az egyház, az ipar, a kereskedelem és az értelmiség szövetsége. A radikális Louis de Potter bukása egyértelműen megmutatta,

hogy a belga nép elveti a társadalmi forradalmat, és az alkotmányos forradalom útját kívánja követni. A korabeli Európa legliberálisabb törvénye alapján lebonyolított megmérettetésen azok a katolikusok szereztek többséget, akiknek gondolkodását immár a szabadság szellemisége itatta át.²⁷

A választások előkészítésében aktív szerepet vállaltak magukra a püspökök. Novemberben jelent meg a Mecheleni

Iskola de Méan bíboros irányítása mellett elkészült közös munkája *Les Considérations sur la liberté religieuse, par un unioniste* címmel. A belga egyház hivatalos álláspontját tartalmazó, Aloïs Simon találó megfogalmazása szerint „az alapszabadságjogok katolikus kátéját” képező dokumentum leszögezte, hogy olyan megoldásban érdekelt, amelyben az egyház alkotmányos jogait szerződésben biztosító civil hatalom nem korlátozhatja a vallás gyakorlását, továbbá biztosítja az egyház belső függetlensége, valamint a Szentszékhez fűződő kapcsolata teljes szabadságát. Elismerte a kötelező polgári házasság szükségességét, miközben határozottan követelte az alkotmányban

Étienne Constantin de Gerlache

Az Ideiglenes Kormány

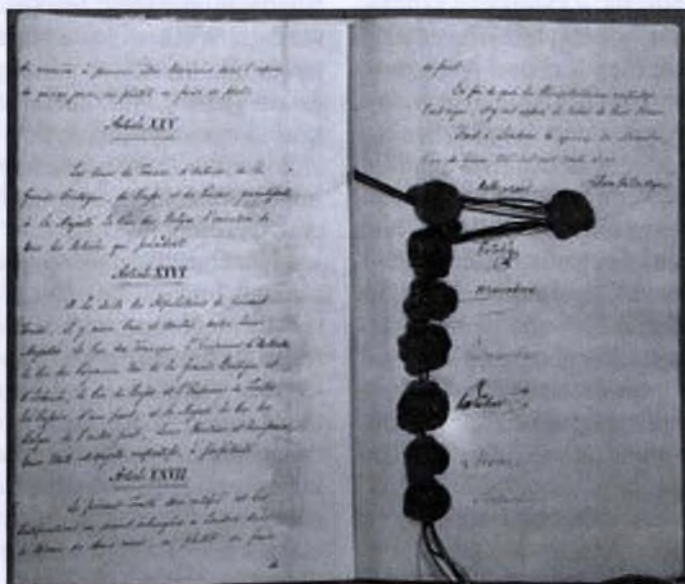
Ülnek (balról jobbra): Alexandre Gendebien, Charles Rogier, Louis-Joseph de Potter, Baron Feuillen de Coppin de Falaën, Comte Philippe de Mérode. Állnak: André-Edouard Jolly, Jean-Sylvain Van de Weyer, Joseph Van der Linden, Emmanuel Vanderlinden Baron d'Hoogvorst

lefejtendő jogok hatékony biztosítékrendszerének kidolgozását is. A politikailag óriási jelentőségű brosúrát hamarosan újabb intervenció követte. December 18-án olvasták fel de Méan bíborosnak a kongresszushoz intézett levelét (az a Sterckx munkájának tekinthető dolgozat), amely a legmagasabb egyházi méltóság minőségében támogatta a liberális katolikus alapelveket, és kulcsfontosságú megállapításában kinyilvánította, hogy az alkotmány és a polgári intézmények az egyház jövőjének is üdvösségei! A két meheleni dokumentum a belga történelem kiemelkedő jelentőségű forrását képezi. Átaltuk történt meg a hivatalos belga egyházi álláspont alapvetése, amely messzemenően irányadónak bizonyult valamenyny katolikus hívő és politikai számára az 1830-at követő években.²⁸

Miután a Nemzeti Kongresszus november 10-én megkezdte munkáját, Rogier bejelentette, hogy kormánya visszaadja megbízatását a népszuverenitást megtestesítő testületnek, azaz a forradalom a „törvénytelen állapotot” meghaladva új, alkotmányozó szakaszába lépett. 18-án megtörtént a függetlenség újabb proklamálása, másnap pedig megkezdődött az államforma megválasztásának vitája. A zárószavazáson az alkotmányos monarchia hívei kerekedtek felül, majd a kongresszus a nép nevében örökre elűzte az orániai-nassaui dinasztíát a belga trónról.²⁹

A Nemzeti Kongresszus emlékoszlopa Brüsszelben

Az 1831. évi belga alkotmány az aláírásokkal

„Az unionizmus chartája” – a belga alkotmány

Az Amerikai Egyesült Államok 1787-ben, illetve Norvégia 1814-ben elfogadott alaptörvényei mellett napjaink egyik legrégebbi alkotmányát a Nemzeti Kongresszus 1831. február 7-én fogadta el. „Az unionizmus chartájának” elnevezett,³⁰ a brabanti forradalom demokratikus örökségét kiteljesítő, a katolikusok

és a liberálisok, az állam és az egyház, a flamandok és a vallonok kölcsönös engedményeken alapuló együttműködése eredményeként megszületett dokumentum a szabadságjogokat, a parlamenti miniszteri

felelősség elvét, az állam és egyház szétválasztását középpontba állítva óvatosan behatárolta az állam feladatköréit, hatékonyan védelmezve a vallás, az oktatás és a nyelvhasználat szabadságát. A liberális parlamentáris szisztéma 19. századi modelljeként megszületett demokratikus monarchiát joggal minősítették példa nélkülinek a korabeli Európában. A Jean-Baptiste Nothomb által használt fordulattal „republikánus monarchiá”-nak nevezett új államformát a liberális katolicizmus remekművének, a kereszténydemokrácia előfutárának tekintjük, amely az európai alkotmánytörténet új korszakát nyitotta meg. A király hatalmának visszaszorításával olyan új, a felelős kormányzati rendszer szilárd alapjain nyugvó államtípus jött létre, amely a népszuverenitás

elvét következetesen érvényesítette, ám közben a monarchikus intézményeket is megőrizte. Az 1831-ben elfogadott belga alkotmány az európai liberalizmus történetének az 1830. júliusi párizsi forradalommal és az 1832-ben hozott angliai választójogi törvénnyel egyenértékű sarkköve, amely Belgiumot az európai szisztéma integráns részévé, az európai békerendszer stabilizáló faktorává emelte.

A parlamentáris monarchia³¹ 19. századi „prototípusát” megalapozó

alkotmány forrásait a középkori belgiumi charták, az 1688. áprilisi konvencióban rögzített angol alapjogok, az 1774-ben, Philadelphiában elfogadott Declaration of Rights, az 1789-es alkotmányos nemzetgyűlés határozatai, bizonyos mértékben az 1812-es spanyol, és különösen hangsúlyosan az 1815-ös holland alaptörvény, illetve az 1814-es és az 1830-as francia charta képezték. Rendkívül erős kisugárzása volt megfigyelhető 1837–1866 között az alkotmányos fejlődés útját kereső európai országokban. Különösen nagy hatással

volt a reformkori magyar liberális ellenzék gondolkodására, s az általuk modellértékűnek tekintett dokumentum rendkívüli segítséget jelentett számukra az 1848. áprilisi pozsonyi törvényhozási munkálatok sikeres lezárásához. A miniszteriális törvénytervezet megfogalmazása során a Kossuth Lajos útmutatásai alapján Ghyczy Kálmán nádori ítélőmester által március 22-én éjjel elkészített, a felelős miniszteriális kormányzás alapjait lefektető III. cikkely az áprilisi törvények egyik legkorszerűbb elemét képezte. A belga alapszöveg egyes részleteinek fontos összefüggésekben alkalmazott szó szerinti átvétele nyolc paragrafus esetében szövegszerűen kimutatható.³²

A kor legmodernebb igényeit a nemzeti tradícióval hatékonyan ötvöző, alig több mint két hónap alatt elkészült „nemzeti charta” felsorolta a belgák alapjogait, az egyéni és a kollektív szabadságjogok deklarálása mellett rögzítette a törvény előtti egyenlőség, a szervezkedés, az egyesülés, a lelkiismeret, az oktatás, a nyelvhasználat, a vallásgyakorlás, továbbá a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága követelményét, valamint a tulajdon szentségét. Tartalmát, minőségét mindenekelőtt a hatalmi ágak szétválasztásán alapuló parlamentáris monarchia, a decentralizált-unitárius államszerkezet, a cenzusos választójogi rendszer, valamint a népszuverenitás szellemisége határozta meg. Kimondta, miszerint minden hatalom forrása a nemzet, amely utóbbi alatt a választójoggal rendelkező lakosságot, azaz a nemességet, a burzsoáziát, a klérust és a középosztály tagjait értette, akik a törvényhozó testületek választott tagjaiként testesítik meg a népet. A hatalmi ágak montesquieu-i szétválasztásából kiindulva valójában a nemzet túlsúlyát érvényesítette. S miközben az igazságszolgáltatás függetlenségét deklarálva a bírók élethossziglani kinevezését előírta, s a törvényszékek hierarchiáját meghatározta, a fékek és ellensúlyok speciális, rendkívül összetett mechanizmusát megteremtve létrehozott egy negyedik ágazatot, a helyi és regionális autonómiák rendszerét.³³

Az új alkotmányos szerkezet központi magját a király és a miniszterek hatalommegosztása képezte, úgy, hogy az alkotmányos intézmények működését inkább kényes egyensúly, mint az egymástól való következetes elhatárolódás jellemezte. A kompetenciájában más európai monarchiákhoz képest erősebben korlátozott uralkodó csak a nemzet által elismert jogokkal rendelkezhetett, mint például a kormányalakító személy kiválasztása, a törvények kezdeményezése, a parlament feloszlata, a kegyelem gyakorlása. Megillette a hadüzenet, a szerződések, a megállapodások aláírásának és kihirdetésének joga, mindezt azonban csakis miniszteri ellenjegyzés mellett gyakorolhatta. Ő vezényelte a szárazföldi és a tengeri seregeket, köthetett békét, kereskedelmi és szövetségi szerződéseket, a két kamarát megillető tájékoztatás kötelezettsége mellett.³⁴

A törvényhozást a király és a két kamara (a képviselőház és a szenátus) közösen gyakorolta. Az uralkodót megillette a parlament összehívásának, elna-

polásának és feloszlatajának a joga, s bár vétőjoggal nem ruházták fel, a törvények szentesítésével, illetve kihirdetésével mégis kezében tudta tartani a folyamatot. Az adótörvény és a költségvetés esetleges el nem fogadásával azonban a képviselőház is kormányt bukathatott, azaz kölcsönösen ellenőrizhették, sakkban tarthatták egymást. A kétkamarás megoldás a parlament elsőbbsége mellett alkalmasnak bizonyult a rendszer stabilizálására. Eredeti belga megoldásként mindkét kamarát népképviselői jelleggel ruházták fel, azok választását ugyanazon elektori testületre bízták, amelynek a 25 év feletti férfiak, megfelelő cenzus fizetése mellett lehettek tagjai. A Képviselőház tagjait négy, a Szenátusét nyolc évre választották. A két kamara közül a képviselőház kompetenciája volt erősebb. A kormány például csak az alsóháznak tartozott felelősséggel. A konzervatív arisztokrata intézmény jellegét magán viselő, egyensúlyozó funkcióval felruházott szenátusba 40 év feletti, havi 1000 Gulden adót fizető férfiak kerülhettek be. Az 1831-ben elfogadott választási törvény a cenzus differenciálásával, s alacsonyabb összeg megállapításával egyértelműen a vidéket részesítette előnyben. A végrehajtó hatalom feje, a személyben szent és sérthetetlen király volt, aki hatalmát miniszterei útján gyakorolta. A kabinet tagjait ő nevezte ki és mentette fel, de csak miniszteri ellenjegyzéssel intézkedhetett. A kormányzati rendszer alapját a miniszterek klasszikus módon szabályozott és félreérthetetlenül rögzített felelőssége képezte. A kormány szerkezetét a szokásjog alakította. 1831-ben öt miniszterből állt: a belügyi, a külügyi, a hadügyi, a pénzügyi és az igazságügyi tárca vezetőjéből. A miniszterek közötti viszonyt alkotmány által megállapított hierarchia nem szabályozta, a kezdetektől létezett viszont a miniszterelnöki tisztség, még ha hivatalosan először csak 1919-ben használták is azt. A hatalmi szférák viszonylatában a valamennyi hatalom attribútumaival felruházott nemzet túlsúlya érvényesült. A szuverenitásától megfosztott uralkodó a pártok és az osztályok felett álló össznemzeti, osztársadalmi neutralitásként létezett, a klasszikus constant-i értelemben. A választók körének meghatározásával a cenzusos demokrácia mindenekelőtt a jómódú osztályok hatalmát biztosította. A kommunális öngazgatási jogok, valamint az alkotmányban biztosított állampolgári szabadságjogok alapján Belgium így is a korabeli Európa legdemokratikusabb országa lett.³⁵

Az 1831-ben elfogadott rendezés olyan, 1970-ig fennmaradt decentralizált unitárius államszerkezetet teremtett meg, amely a központi állami szervek mellett valódi hatalommal ruházta fel a tartományokat és a községeket. Az országot 9 tartomány alkotta, melyek földrajzilag a francia megyék határait követték, de visszakapták a régi belga hercegségek neveit. A területi államszervezet szintjén a „három kör (állam-tartomány-község) elméletét” megvalósítva az önkormányzatok nem csupán az állam területi, közigazgatási egységeit jelentették. A „Hatalmak”-ra vonatkozó szabályozás szerint azok az államtól különálló jogi

személyeknek minősültek. Saját hatáskörben kiadott rendeleteik azonban a magasabb szintű közigazgatási szerv felügyelete alatt álltak, amely felléphetett a törvény vagy a közérdek megsértésének megakadályozására.³⁶

Az alkotmány nem említette sem a flamand, sem a vallon nemzetiséget, és a „két nemzeti kultúránk”-ra történő hivatkozás mellett csupán a belga nép, a belga állampolgár kifejezést használta. Holott a gazdasági, a vallási és a kulturális eltérésektől eltekintve Belgiumot leginkább mégis az jellemezte, hogy lakói nem ugyanazt a nyelvet beszélték. A nyelvkérdés szabályozása kapcsán kimondta, hogy „a Belgiumban divatozó nyelvek szabadon használhatók, ami csak törvény által és csupán a közigazgatási, valamint az igazságszolgáltatási eljárás területén szabályozható.” A nyelvszabadság deklarálása legitimálta a frankofon elit azon kívánságát, hogy az 1830-as status quót megőrizve továbbra is franciául folyjon mindenfajta hivatalos közéleti érintkezés a parlamentben, a kormányzati szférában, az adminisztrációban, a bíróságokon, az oktatásban és a hadseregben egyaránt. A flamand csupán a regionalizmus szintjén, dialektusként létezhetett, mivel a kétnyelvűség térnyerését, esetleges elismerését a közvélemény többsége a nemzeti egységet veszélyeztető mozzanatnak tekintette. A nyelvhasználat kérdése nem váltott ki szenvedélyes indulatokat. A lakosság 55%-át flamandok, 40%-át vallonok képezték, és jelentősebb számban éltek németek Kelet-Luxemburgban. 1831. szeptember 19-én törvényben kapott megerősítést a forradalmi kormány korábbi rendelete, amely a nyelvhasználat szabadsága alapján állt ugyan, hivatalosnak mégis a franciát határozta meg. Érdekes, hogy a Nemzeti Kongresszus munkálatai során senki nem tiltakozott a szabályozás ellen, holott a képviselők többsége flamand területekről érkezett.³⁷

Az 1831-es alkotmányos rendezés rendkívüli jelentőségű, speciális megoldást alkotó elemét az egyház és az állam szétválasztásának módja képezte. A belga modell megalkotása során a brüsszeli alkotmányozó nemzetgyűlés tagjai támaszkodhattak a nemzetközi gyakorlatban megismert példák tapasztalataira. Lehetőségük volt az Egyesült Államokban alkalmazott, a „tisztá elválasztás” jegyében „jóindulatú társbérletet” megvalósító angolszász tradíció követésére, amelyben az állam egyetlen vallást sem preferál, s a beavatkozás, illetve a segítségnyújtás valamennyi formáját mellőző szabadságot biztosít működésükben. Elvben – az 1789-es francia forradalom nyomdokait követve – választhaták volna a szélsőséges szembenállást hirdető, mindegyik Franciáországban, Portugáliában, Spanyolországban és egyes latin államokban kipróbált „elleneséges szétválasztás” keserves, az egyházi javak elkobzásával, a vallásos rendek feloszlásával, a világi papság elűzésével kikövezett útját. Mindkét történelmileg ismert alternatívát elutasítva végül a „részleges elválasztás” klasszikus, két szuverén entitás kölcsönös érdekekre és előnyökre alapozott szoros együttműködésének modelljét alkották meg.³⁸

A megszületett dokumentum nem ismert államvallást, másfelől viszont a katolikus egyház teljes függetlenségét biztosító paragrafusokat foglalt magában. A Nemzeti Kongresszus összetétele túlságosan liberálisnak bizonyult ahhoz, hogy a Mecheleni Iskola teljes programja elfogadásra kerüljön. Így az egyház nem kapta meg az általa igényelt garanciákat, de a vallási egyesületek számára szinte korlátlan szabadságot eredményező szabályozás így is a korabeli európai katolicizmus ideáljává vált: „szabadság, mint Belgiumban” – emlegették sokan sóvárogva. Az oktatási és jótékonyági aktivitás kormányzati ellenőrzés nélkül bontakozhatott ki. Nem terhelte az egyházat ugyanakkor a függetlenség anyagi kockázata sem, mivel a világi papok és a papi tisztviselők fizetésének, továbbá nyugdíjának költségeit állami forrásokból fedezték. A rendezés további sajátos mozzanatát jelentette, hogy az egyházi előjáróságok, illetve szemináriumok közhasznú berendezkedésnek, és nem magánjogi társaságnak minősültek, azaz jogi személyiségként működtek, ezáltal privilegizált helyzetbe kerülve az államban. Törvény szabályozta kapcsolatukat a szükség esetén őket segítő tartományi és a községi igazgatással. Mindez az antiklerikális kisebbség heves kirohanásai ellenére sem jelentette az állam és az egyház összekapcsolását, mivel a polgárok teljes vallásszabadságának megvalósulása mellett az alkotmány egyszerre vetette el a vallási ügyekbe való állami beavatkozást, valamint az egyház bármiféle szerephez jutását az állami felépítményben.³⁹

Az egyházi körök nagy többsége elégedetten fogadta a rendezést. Sok katolikus magatartását azonban továbbra is bizonytalanság jellemezte. Attól féltek, hogy a közéletbe való bekapcsolódásuk esetén keresztény öntudatuk sérülést szenvedhet, ami bizonyos mértékű identitászavart idézett elő gondolkodásukban. A görcsök oldására Sterckx bíboros több levelében is foglalkozott az alkotmány kérdésével. Fellépésével az elsősorban de Merode, de Robiano és Vilain XIII támogatását maga mögött tudó mecheleni érsek békéltető befolyást kívánt kifejtetni annak érdekében, hogy hívei alkalmazkodjanak a modern követelményekhez. Rómában viszont Lamennais tanainak érvényesülését olvasták ki az alkotmányból. Lambruschini bíboros egyenesen az ateizmus fegyverének nevezte azt, s a benne foglalt lelkiismereti szabadság elvét a hitetlenség veszélyes eszközével azonosította. A liberális katolicizmus elszánt ellenfele, Francesco Cappaccini államtitkár kérésére a szentszéki körökben ekkor már jól ismert és komoly bizalommal rendelkező Sterckx megfelelő jogi értelmezés kíséretében átadta az alkotmány szövegét. Fáradozásai komoly eredményének tekinthető, hogy a majd 1832-ben megjelenő *Mirari Vos* a belga gyakorlatot közvetlenül nem bélyegzi meg.⁴⁰

A belga alkotmány létrejöttében meghatározó szerepet játszott a liberális katolicizmus szellemi hatása. Sehol nem volt akkora visszhangja Lamennaisnak, mint Belgiumban. A Nemzeti Kongresszusban politizáló 13 pap személyében öltött testet az a pragmatikus fejlődési tendencia, amelyben az ellenzéki unió

keretei között szerepet vállaló katolikusok politikai akarata összetalálkozott a liberális társadalomtanból táplálkozó szellemi fejlődéssel. A liberális katolicizmus lamennais-i vonulata azonban csupán az egyik irányzatot jelentette 1830 táján. Mérsékeltliberalizmust képviselt a magas klérusban Mechelen érseke, de Méan és környezete. Halálát követően Engelbert Sterckx irányította tovább a konzervatív és a liberális katolicizmus között stratégiai fontosságú szellemi hidat képező „École de Malines”-t. De Haerne abbé már 1830. november 22-én kifejtette: „Katolikusok vagyunk és csakis katolikusok, akarjuk a szabadságot mindenben és mindenkinek” Verteke abbé pedig decemberben fogalmazta meg, hogy: „a szabadság a népek legelementárisabb és legenergikusabb szükségletévé vált. Ezt a szabadságot nem csupán polgárként, hanem katolikus papként is akarom.”⁴¹

A független Belgium nemzetközi elfogadtatása

Az alkotmány létrehozói tisztában voltak azzal, hogy életművük mindaddig kívánságlistának tekinthető csupán, amíg bevezetésének nemzetközi feltételeit a kormány nem tudja biztosítani. A belga pozíciók szempontjából kedvező mozzanatnak bizonyult, hogy a franciák lelkesen fogadták forradalmukat, mert az esetleges ellenforradalmi koalícióval szembeni szövetségest ismerték fel benne. Az egyedül aktívan forradalomellenes cári Oroszországot a lengyel felkelés semlegesítette. Brüsszelnek kedvezett a november közepén megalakuló liberális angol kormányban a belga függetlenség mellett elkötelezett lord Palmerston külügyminiszteri kinevezése is. Az 1830. november 4-én hivatalosan megnyitott londoni konferencia elnyúló munkálatai során az Ausztria követével, herceg Esterházy Pállal szorosan együttműködő Sylvain Van de Weyer által vezetett küldöttség patrióta elszántságát a kompromisszum kényszerét elfogadó pragmatizmussal kombinálta. December 20-án parafálták az új állam szuverenitását és integritását szavatoló angol-francia megállapodást, ám a függetlenség áraként „a régi Belgiumból” jelentős területeket hasítottak ki. A közvélemény felháborodással fogadta a híreket, s a február 1-jén meginduló kongresszusi vitában hevesen tiltakozó küldöttek leszögezték, hogy nem hódolnak be a külföldi kormányok diktátumának.⁴²

A konferenciával egy időben került napirendre az új uralkodó megválasztásának kérdése. Mivel jelentős belga körök és London számára eredetileg nem elfogadhatatlan Orániai Vilmos esélyeit Antwerpen bombázása végérvényesen megsemmisítette, 1831 elején a de Merode, de Bruckère, de Potter, Gendebien támogatását maguk mögött tudó frankofonok szervezkedésbe kezdtek Nemours hercege mellett, Lajos Fülöp azonban elutasította a törekvés támogatását. A rendkívüli fontosságú kérdés rendezésének folyamatát Joseph Lebeau energikus fellépése mozdította ki a holtpontról, amikor Londonnal is egyeztetve lépéseket tett Szászország-Coburg-Gotha hercege, Lipót irányában. A német fejedelem nem volt ismeretlen a nemzetközi porondon, korábban a görögök is felkérték trónjuk betöltésére, de elutasította kezdeményezésüket. A brüsszeli hívo szóra adott pozitív válasza ugyanakkor veszélyes válságot zár majd le, és döntő mértékben járul hozzá a konszolidáció megindításához.⁴³

Az államhatalom külföldi irányban is történő megerősítését szolgálta február 24-én báró Surlet de Chokier régenssé választása. A két nappal később kinevezett, Rogier vezette első kormány 22 napig tartó működését követően átadta helyét a második régensi kabinetnek. A Lebeau-Devaux-adminisztráció rettenetesen nehéz helyzetben vállalta magára a felelősséget: a gazdaság romjaiban hevert, s a szervezett hadsereg hiánya ismeretében a hollandok agresszióra készültek. A válság kezelésében az a Joseph Lebeau játszott meghatározó szerepet, aki a kormánypolitikára zúduló vádakat visszautasító április 2-i programbeszédében leszögezte: „Nem vagyunk angломánok, sem pedig galломánok. A kormány belga, és csakis belga, s azon a napon, amikor nem lenne képes tovább belga lenni, azonnal le fog mondani”. Küldöttséget menesztett Londonba a coburgi herceg szándékainak kifürkészésére, aki válaszában kifejtette: „alkotmányuk nagyon demokratikus, s úgy hiszem, hogy valamennyi fél legjobb szándékával lehet majd haladni”. Limburg és Luxemburg kérdése kapcsán azonban hozzátette: „amit Ön ajánl, az az Európával való konfrontáció. Az önök korlátjai nagy nehézséget jelentenek, de a december 20-i döntés visszavonhatatlan.”⁴⁴

1831. június 4-én a szász-coburgi dinasztiából származó Lipótot a kongresszus elsöprő többséggel választotta meg Belgium királyává. Az 1790. december 16-án született új uralkodó tipikus német fejedelmi kisudvar-

Engelbert Sterckx bíboros

Sylvain Van de Weyer

ban nőtt fel, és ott élte meg a napóleoni háborúk keserves tapasztalatait. 1813-ban a német hercegek közül elsőként lépett a cári orosz hadsereg szolgálatába, s így 1814-ben részese lehetett a párizsi bevonulásnak. 1814-től Angliában élt, Viktória hercegnő (a majdani királynő) nagybátyjaként. 1816-ban eljegyezte Charlotte hercegnőt, a walesi herceg (a későbbi IV. György) lányát, és szerelmi házassága keretében megindult az angollá válás útján. 1817. november 4-én, orvosi műhiba következtében, fiatal hitvese azonban váratlanul meghalt, amit Lipót hosszasan megszenvedett. Az új uralkodó a bruges-i ügyvéd, Jules Van Praet jellemzése szerint „Hűvös és szomorú légkört árasztó, egyben meglehetősen szentimentális”, jó modorú személyiség volt, aki „szenvédő arcával” koránál többnek látszott. Franciául lassan és nem túl könnyedén, de hibátlanul beszélt, „érezhető német akcentussal”. Arendt szerint egyesítette „a gyors és biztos áttekintő képességet a megfontolt taktikával, az igazi államférfi legnélkülözhetetlenebb és leghasznosabb készségét, a megfelelő mértéket az engedékenységekben és az ellenállásban, valamint a lehetséges felismerését, mondhatnánk megérezését, annak tévedhetetlen, határozott megvalósításával.”⁴⁵

I. Lipót, Belgium királya
(Franz Winterhalter festménye)

A londoni tárgyalások sikeres lezárása a nagyhatalmak által megszabott súlyos feltételek elfogadását feltételezte. A XVIII cikkely drámai légkörben lefolytatott kongresszusi vitájában egyszerre kapott hangot az őszinte patriotizmus és a demagógia, a forradalmi hevület, illetve a vakmerő kockázatok elleni fellépés. Két és félórás beszédével a Rogier, Devaux és Van de Weyer támogatását maga mögött tudó, a harcias kisebbség által halálosan megfenyegetett Lebeau végül meggyőzte a többséget a függetlenség érdekében hozandó területi áldozatok elkerülhetetlenségéről, és július 9-én megtörtént az egyezmény ratifikálása. A Belgium pozícióját stabilizáló nemzetközi siker fényében került sor 21-én Lipót ünnepélyes beiktatására. A 41 éves evangélikus fejedelem trónfoglaló beszédében örömet fejezte ki a felett, hogy a nemzet túljutott a

nehéz válságon, és ígéretet tett arra, hogy mindig a törvények szellemében fog kormányozni.⁴⁶

A bizakodás napjait augusztus 2-án a holland agresszió szakította meg. A válság kezelésében meghatározónak bizonyult, hogy London és Párizs a be nem avatkozás politikáját az aktív beavatkozással kombinálva megvédte a liberális blokkhoz csatlakozó Belgiumot. Október 14-én sor kerülhetett a határok kérdését szabályozó szerződés elfogadására. A túlélésért Brüsszelnek kemény feltételeket kellett teljesítenie: le kellett mondania Zélandról, Észak-Brabantról, Kelet-Limburgról, Luxemburg csaknem feléről, Maastrichtról, Venlooról és Ruremonde-ről. Hollandia továbbra is a Schelde-torkolat ura maradt, sor került a Németalföldi Királyság államadósságainak megosztására is. Vilmos azonban így is megtagadta a szerződés elismerését arra hivatkozva, hogy az Belgium számára jogtalan előnyöket kínál, s döntésével a két ország közötti háborús viszonyt 1839-ig prolongálta. A november

15-én hivatalossá vált londoni szerződéssel a nagyhatalmak azonban áldásukat adták a semleges státussal felruházott új nemzetállam létrejöttére.⁴⁷

Az 1830–1831-ben kibontakozó változások mérföldkőnek bizonyultak a belga nemzetképződés folyamatában. A francia forradalommal megszülető modern nacionalizmus dél-németalföldi kiteljesedése eredményeként létrejött a belga nemzetállam. A nemzetközi tendenciához szorosan kapcsolódott a társadalom gazdasági, politikai és kulturális kommunikációs hálójának kiépülése, ami előfeltételét jelentette a kifelé is hatékony nemzeti mozgalom létezésének. A polgári és értelmiségi körök, reformbarát nemesek, és belga specialitásként különös erővel a katolikus egyház által is támogatott folyamat integrációs vezérelvét a liberális alkotmányosság követelménye jelentette. E cselekvőképes „osztályszövetség” biztosította a történelmi változáshoz nélkülözhetetlen belső kohéziós erőt, a társadalmi-politikai dinamikát. A belga nemzet konszolidációja ugyanakkor jelentős mértékben „katolikus olvasztótégelyben” játszódtott le.⁴⁸

Jegyzetek

¹ Részlet a szerző *A magyar 1848/49 belga tükrében* című akadémiai doktori disszertációjából.
² Bitsch, Marie-Thérèse: *Histoire de la Belgique* (Hatier, 1992, 77. p.); Juste, Théodore: *Histoire du Congrès National de Belgique, ou de la fondation de la monarchie belge* (Bruxelles, 1850, I. 27–29. p.); Langewiesche, Dieter: *Europa zwischen Restauration und Revolution 1815–1849*. (München, 1985, 7. p.); Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada* (Budapest, 1994, 59. p.); Pirenne, Henri: *Histoire de Belgique des origines a nos jours* (Bruxelles, 1900. III, 419–420. p.)

³ Dhondt, Jean: *Histoire de la Belgique* (Paris, 1968, 92. p.); Mezei Barna–Szente Zoltán: *Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet* (Budapest, 2003, 282. p.); Diószegi 1994: i. m., 77. p.; Martina, Giacomo: *Storia della chiesa da Lutera ai nostri giorni* (Brescia, 1995, 82. p.)
⁴ Pirenne 1900: i. m., III. 422. p.; Bitsch 1992: i. m., 77. p.; vö. Mezei–Szente 2003: i. m., 282. p.; Erdődy Gábor: *A 19. századi német liberalizmus* (Budapest, 1993).
⁵ Jürgensen, Kurt: *Der Einfluß des französischen Abbés Félicité de Lamennais auf die Gründung des belgischen Königreichs*. In:

- L'Eglise et L'Etat à l'époque contemporaine* (Bruxelles, 1975, 319. p.); Pirenne 1900: i. m., III. 445. p.
- ⁶ Gadille, Jacques-Mayeux, Jean-Marie: *Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1831–1914)*. In: *Die Geschichte des Christentums. Religion – Politik – Kultur*. Band XI. (Freiburg–Basel–Wien, 1997, 200. p.); *Biographie Nationale* (Bruxelles, XXVI. 60. p.); Haag, Henri: *Les origines du catholicisme libéral en Belgique (1789–1839)* (Louvain, 1950, 80–83. p.); Jürgensen, Kurt: *Lamennais und die Gestaltung des belgischen Staates. Wiesbaden, 1963, 64–67. p.*
- ⁷ Jedin, Hubert (Hrsg.): *Handbuch der Kirchengeschichte*. VI/1. (Freiburg, 1971, 176. p.); Martina 1995: i. m., 82. p.; Jürgensen 1963: i. m., 75. p.; *Biographie Nationale* XIV. 206, XXIII. 805. p.; Simon, Aloïs: *Le Parti Catholique Belge 1850–1945* (Bruxelles, 1958, 34. p.)
- ⁸ Dhondt 1968: i. m., 94. p.; Bitsch 1992: i. m., 79. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 473–475. p.
- ⁹ Bitsch 1992: i. m., 79. p.; Jedin 1971: i. m., 177. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 450. p.; Martina 1995: i. m., 82. p.; Jürgensen 1963: i. m., 81–82. p.
- ¹⁰ Van Sint-Jan, Robert: *Die politische Presse Belgiens. Zeitungswissenschaft* (Berlin–Leipzig, 1929, 116. p.); Jürgensen 1963: i. m., 83. p.
- ¹¹ Lejeun, Jean: *La principauté de Liège* (Liège, 1948); Maier, Hans: *Revolution und Kirche. Zur Frühgeschichte der Christlichen Demokratie* (Freiburg–Basel–Wien, 1988, 104., 157. p.); Martina 1995: i. m., 171–172. p.; Jürgensen 1963: i. m., 7–9. p.
- ¹² Maier 1988: i. m., 169–170., 173–179., 305. p.; Martina 1995: i. m., 196–197. p.; Jürgensen 1963: i. m., 29. p.
- ¹³ Dhondt 1968: i. m., 95. p.; Maier 1988: i. m., 75., 123. p.; Jürgensen 1963: i. m., 85. p.; Benjamin Constant: *A régies és a modernnek szabadsága*. Kiad. Ludassy Mária (Budapest, 1997, 10–19. p.)
- ¹⁴ Mishaegen, de G. Guyot: *Le Parti Catholique Belge de 1830 à 1884*. (Bruxelles, 1946, 47. p.)
- ¹⁵ Mishaegen 1946: i. m., 48. p.; Jürgensen 1963: i. m., 98. p.; Gerlache, Pierre de: *Gerlache et la fondation de la Belgique indépendante* (Bruxelles–Paris, 1931, 46–54., 61–64. p.); Martina 1995: i. m., 177. p.; Haag 1950: i. m., 100–102. p.
- ¹⁶ Bitsch 1992: i. m., 80. p.
- ¹⁷ Mishaegen 1946: i. m., 47. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 456. p.; Gerlache 1931: i. m., 78. p.; Jürgensen 1963: i. m., 86. p.; Juste, Théodore: *Le vicomte Charles Vilain XIII*. (Bruxelles, 1875, 5. p.); Haag 1950: i. m., 103. p.
- ¹⁸ Cordewiener, André: *Organisations politiques et milieux de presse en regime centisitaire. L'expérience liègeoise de 1830 à 1848*. (Paris, 1978, 71. p.); Jürgensen 1963: i. m., 124. p.; Mishaegen 1946: i. m., 48. p.; Gerlache 1931: i. m., 78. p.
- ¹⁹ Jürgensen 1963: i. m., 151. p.; *Biographie Nationale* XXIII. 802. p.; Jedin 1971: i. m., 178. p.
- ²⁰ Gerlache 1931: i. m., 70. p.; Jedin 1971: i. m., 178., 325. p.; *Biographie Nationale* XIV. 210.; Jürgensen 1963: i. m., 93.; Haag 1950: i. m., 103–104. p.; Simon 1958: i. m., 36. p.
- ²¹ Jedin 1971: i. m., 326. p.; *Biographie Nationale* XXVI. 546. p.; Bitsch 1992: i. m., 80. p.
- ²² Juste 1850: i. m., 5. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 467. p.
- ²³ Bitsch 1992: i. m., 89–90. p.; Dumont, Georges-Henri: *Histoire des belges* (Bruxelles, 1956, III. 8–11. p.); Pirenne 1900: i. m., III. 482. p.; Dhondt 1968: i. m., 95. p.; Langewiesche 1985: i. m., 15. p.; Diószegi 1994: i. m., 77. p.
- ²⁴ Pirenne 1900: III. 429., 500. p.; Juste, Théodore: *Sylvain Van de Weyer* (Bruxelles, 1871, 67–73. p.); Bitsch 1992: i. m., 91. p.; Dumont 1956: i. m., III. 11–17. p.; Haag 1950: i. m., 114. p.
- ²⁵ Juste 1850: i. m., I. 18–22., 41–44. p., 1874, 5–7. p., 1881, 9. p.; Dumont 1956: i. m., III. 20–25. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 502. p.; *Biographie Nationale* XIX. 698., XXVI. 547., XI. 507.
- ²⁶ Dumont 1956. III. 23.; Juste 1850. I. 30–31.
- ²⁷ Dumont 1956. III. 25–26.
- ²⁸ Cordewiener 1978: i. m., 86. p.; Haag 1950: i. m., 151–152. p.; Martina 1995: i. m., 82. p.; Jürgensen 1975: i. m., 315–336. p.; Simon 1958. i. m., 40. p.
- ²⁹ Haag 1950: i. m., 152–153. p.; Pirenne 1900: i. m., III. 523. p.; Juste 1850: i. m., I. 107., 112., 122. p.; Dumont 1956: i. m., III. 30. p.
- ³⁰ Cordewiener 1978: i. m., 77. p.
- ³¹ Jogtörténeti folyóiratról lévén szó, szükségesnek véljük felhívni a figyelmet a történet-, illetve a jogtörténet-tudomány egy eltérő fogalomhasználatára: az 1831. évi belga alkotmány alapján létrejött kormányzati rendszerre a történeti szakirodalomban elfogadott parlamentáris monarchia helyett a jogtörténészek az alkotmányos monarchia fogalmát javasolják. [A szerkesztő megjegyzése]
- ³² Huytens, Emile (Hrsg.): *Discussions du Congrès National de Belgique 1830–1831*. (Bruxelles, 1844, I. 192. p.); Mezey–Szente 2003: i. m., 283–284. p.; vö. Juste 1850: i. m., I. XV.–XXVII. p.; Nagy, Miklós: *Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester* (Budapesti Szemle, 1930, 219. kötet, 635. p.); Kaas, Albert: *Az alkotmányfejlődés tényezői* (Budapest, 1926).
- ³³ Juste 1850: i. m., II. 409–423. p.; Bitsch 1992: i. m., 122. p.; Mezey–Szente 2003: i. m., 283. p.; Kovács István (szerk.): *Nyugat-Európa alkotmányai* (Budapest, 1968, 227. p.)
- ³⁴ Langewiesche 1985: i. m., 42. p.; Mezey–Szente 2003: i. m., 283. p.; Bitsch 1992: i. m.: 122–123. p.
- ³⁵ Bitsch 1992: i. m., 124. p.; Mezey–Szente 2003: i. m., 283. p.; Hymans, Paul: *Frère-Orban* (Bruxelles, 1905, II. 205. p.)
- ³⁶ Bitsch 1992: i. m., 125. p.
- ³⁷ Mishaegen 1946: i. m., 54. p.
- ³⁸ Martina 1995: i. m., 78–79., 82–85. p.
- ³⁹ Simon 1958: i. m., 11–12. p.; Mezey–Szente 2003: i. m., 283. p.; Bitsch 1992: i. m., 122. p.; Katus László: *Liberális katolikusok és katolikus liberálisok Nyugat-Európában a 19. század derekán*. In: *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848–1918*. Szerk. Sarnyai Csaba Máté (Budapest, 2001, 18. p.); Martina 1995: i. m., 83. p.; Juste 1850: i. m., I. 144–145.; Mishaegen 1946: i. m., 48–52. p.
- ⁴⁰ Haag 1950: i. m., 158–159. p.; *Biographie Nationale* XXIII. 803. p.; Martina 1995: i. m., 82. p.
- ⁴¹ Idézi Huytens 1844: i. m., I. 217., 239. p.; vö. Katus 2001: i. m., 20–22. p.; Jürgensen 1975: i. m., 322., 335. p.; Ludassy, Mária: *„Isten és szabadság.” Lamennais a liberális katolicizmustól a szabadelvű szocializmusig* (Budapest, 1989); Martina 1995: i. m., 196., 199. p.
- ⁴² Juste 1871: i. m., I. 112–118. p.; Diószegi 1994: i. m., 78–80. p.; Lannoy, Florent de: *Histoire diplomatique de l'Indépendance belge 1830–1839* (Bruxelles, 1948, 14., 25–35. p.)
- ⁴³ Juste 1874: i. m., 67. p.; Dumont 1956: i. m., III. 36. p.; Bitsch 1992: i. m., 95. p.
- ⁴⁴ Lebeau beszédét lásd: Dumont 1956: i. m., III. 37–39. p. Lipót választását lásd: Juste, Théodore: *Paul Deveau* (Bruxelles, 1881, 12. p.); vö.: *Biographie Nationale* XV. 916., XI. 510., XIX. 715., XXV. 550. p.
- ⁴⁵ Van Praet jellemzését lásd: Dumont 1956: i. m., III. 40. p.; vö.: Lichtervelde, Louis de: *Léopold Ier et la fondation de la Belgique contemporaine* (Bruxelles, 1929, 17. p.)
- ⁴⁶ Dumont 1956: i. m., III. 42–47. p.; Lichtervelde 1929: i. m., 19–37. p.; Van Sint-Jan 1929: i. m., 137. p.
- ⁴⁷ Lichtervelde 1929: i. m., 42–63., 70–71. p.; Pirenne 1900: i. m., IV. 38. p.; Langewiesche 1985: i. m., 16. p.; Dumont 1956: III. 52. p.
- ⁴⁸ Vö. Stengers, Jean-Gubin, Élian: *Le grand siècle de la nation belge. De 1830 à 1918*. In: *Histoire du sentiment national en Belgique des origines à 1918* (Bruxelles, 2002, 25–26. p.); Martina 1995: i. m., 83. p.

